

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

THE LEGAL STATUS OF THE INVESTIGATOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Бережний О.І., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Лещенко О.Ю., студентка III курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Нахамець В.І., студентка III курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем кримінального процесуального права – питання правового становища слідчого у кримінальному провадженні. Проаналізовано нормативно-правову базу, якою регулюється діяльність слідчого, адже з моменту прийняття нового Кримінального процесуального кодексу досить суттєво змінилися засади кримінального процесу.

Визначено особливості правового статусу слідчого залежно від покладених на нього обов'язків і службових повноважень. З'ясовано їх сутність та значення. Встановлено, що слідчий, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Досліджено поняття «слідча діяльність» та визначено її етапи. З'ясовано, що прийняття слідчим процесуальних рішень – це його інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин.

Вивчено наукову доктрину, яка досліджує питання досудового розслідування у кримінальному процесі. Проаналізовано статистичні дані роботи слідчих за останні роки і здійснено їх порівняння. Визначено недоліки та прогалини у діяльності під час здійснення досудового розслідування злочинних правопорушень. Обґрунтовано необхідність подальшого наукового дослідження та покращення правового регулювання статусу слідчого у кримінальному процесі.

Зазначено, що процесуальне керівництво може виявлятися не тільки в наданні письмових вказівок, але й у складанні плану розслідування. У зв'язку з цим було визначено, що окремі норми КПК України спрямовані на зміну ролі прокурорів на місцях: із колишнього «епізодичного» нагляду на безперервне процесуальне керівництво кримінальним провадженням.

Вказано, що всі кримінально-процесуальні рішення слідчого, які він може ухвалювати у кримінальному провадженні, мають відповідати вимогам КПК України. Відповідно, діяльність слідчих підрозділів відіграє особливу роль у забезпеченні прав і свобод громадян, адже від ефективності цієї діяльності залежить реальний рівень захисту прав та свобод від різноманітних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: органи досудового розслідування, слідчий, слідчі підрозділи, правоохоронні органи, правовий статус, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, слідча діяльність, кримінальний процес, наукова доктрина.

The article is devoted to the coverage of one of the current problems of criminal procedural law, on the issue of legal formation of the investigator in criminal proceedings. The normative-legal base, which regulates the activity of the investigator, has been analyzed, because since the adoption of the new Criminal Procedure Code, the principles of the criminal process have changed quite significantly.

The peculiarities of the legal status of the investigator are determined depending on the duties and official powers assigned to him. Their essence and meaning are clarified. It is established that the investigator, exercising his powers, is independent in his procedural activity, interference in which persons who do not have the legal authority to do so is prohibited. The concept of "investigative activity" is investigated and its stages are defined. It is established that the investigator's making procedural decisions is his intellectual activity aimed at establishing the facts.

The scientific doctrine devoted to research of a question of pre-judicial investigation in criminal proceedings is studied. Statistical data of investigators' work for the last years are analyzed, accordingly carrying out their comparison. The shortcomings and gaps in the activities of investigators in the pre-trial investigation of criminal offenses were identified. The necessity of further scientific research and improvement of legal regulation of the issue of the status of an investigator in criminal proceedings is substantiated.

It is noted that the procedural guidance can express not only in providing written instructions, but also in drawing up the investigation plan. Therefore it was pointed out that certain norms of the criminal procedural code of Ukraine are aimed at changing the role of prosecutors in the field: From the former "episodic" supervision of continuous procedural guidance of criminal proceedings.

It was stated that all criminal-procedural decisions of the investigator, which he can make in criminal proceedings, must meet the requirements of the CPC of Ukraine. Accordingly, the activity, in particular, of investigative units plays a special role in ensuring the rights and freedoms of citizens, because the effectiveness of this activity depends on the real level of protection of these rights and freedoms from various criminal offenses.

Key words: pre-trial investigation bodies, investigator, investigative subdivisions, law enforcement bodies, legal status, criminal proceedings, criminal offense, investigative activity, criminal process, scientific doctrine.

Постановка проблеми. У сучасній науковій доктрині значна увага приділяється вивченню питання досудового розслідування у кримінальному процесі. Відповідно до чинного законодавства саме слідчий уповноважений здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності. Але із прийняттям нового законодавства з'явилися неузгоджені між собою питання про діяльність слідчих підрозділів, що дають підстави для дискусії.

Розкриваючи зміст питання, спочатку варто звернути увагу на новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), що був прийнятий 13 квітня 2012 р. Із моменту прийняття КПК України кардинально змінилися основні засади кримінального процесу, права

та обов'язки слідчого. Крім того, оновлено законодавчу та відомчу нормативно-правову базу, якими регулюється діяльність органів досудового розслідування.

Питання правового та процесуального статусу слідчих у кримінальному процесі досліджували такі науковці та юристи-практиканти: М.І. Бажанов, О.В. Баулін, В.І. Галаган, В.Т. Гончаренко, М.А. Горелов, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, В.С. Зеленецький, А.Г. Катков, П.В. Коляда, В.С. Кузьмічов, Г.К. Кожевніков, В.К. Лисиченко, В.Т. Маляренко, П.П. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, Р.Ю. Савонюк, О.А. Солдатенко, С.М. Стахівський, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило, Л.В. Юрченко та інші.

Метою статті є розкриття сутності і значення правового становища слідчих у досудовому розслідуванні та дослідження його змісту.

Вклад основного матеріалу. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1].

Відповідно до п. 1 розділу VI Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» від 6 липня 2017 р. № 570, слідчий – службова особа органу Національної поліції України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [2].

Варто зазначити, що поняття «самостійність» є категорією, яка окреслює правову можливість слідчого виконувати покладені на нього обов'язки без додаткової допомоги або керівництва та певним чином залежить від нього самого.

Водночас варто погодитися з думкою, котра дає можливість припустити те, що незалежність є тією категорією, яка безпосередньо не залежить від волі слідчого, а повністю визначається зовнішніми факторами (законом, вказівками прокурора, слідчого судді) [8, с. 93].

Особливості статусу слідчого полягають у тому, що він, з одного боку, виступає посадовою особою відповідного правоохоронного органу, де є слідчі підрозділи, а з іншого – учасником кримінального провадження, тобто процесуальною фігурою. Відповідно, в організаційному розумінні статус слідчого може розглядатись як сукупність прав та обов'язків, а також вимог до слідчого як до державного службовця, специфіка якого визначається законами України.

Усі слідчі мають однакові процесуальні права та обов'язки, здійснюють та виконують їх відповідно до встановленого процесуального порядку.

Згідно з ч. 2 ст. 40 КПК України слідчий уповноважений:

- 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;
- 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених цим Кодексом;
- 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- 5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;
- 6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;
- 7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 цього Кодексу;
- 8) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [1].

Усі наведені повноваження слідчого є одночасно і його обов'язками. Крім цього, слідчий зобов'язаний:

– дотримуватися Конституції України, КПК України та законів України під час досудового розслідування;

– забезпечувати повне, всебічне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень у межах строків, установлених КПК України;

– виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі;

– забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження;

– не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу охоронювану законом таємницю, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші дані, здобуті під час розслідування кримінальних правопорушень;

– не вчиняти будь-яких дій, що ганьблять звання слідчого і можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості;

– у разі наявності підстав, передбачених ст. 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі у кримінальному провадженні в порядку, визначеному ст. 80 КПК України.

Крім того, ч. 5 ст. 40 КПК України встановлено, що слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [1].

Зазначимо, що процесуальне керівництво може виражатися не тільки в наданні письмових вказівок, а й у складанні плану розслідування. У зв'язку з цим потрібно зауважити, що окремі норми КПК України спрямовані на зміну ролі прокурорів на місцях: із колишнього «епізодичного» наглядку на безперервне процесуальне керівництво кримінальним провадженням.

Необхідно відзначити, що прийняття слідчим процесуальних рішень – це його інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин. Усі кримінально-процесуальні рішення слідчого, які він ухвалює у кримінальному провадженні, мають відповідати вимогам КПК України [3, с. 16]. Відповідно, діяльність слідчих підрозділів відіграє особливу роль у забезпеченні прав і свобод громадян, адже від ефективності такої діяльності залежить реальний рівень захисту цих прав та свобод від кримінальних правопорушень.

Слідчий встановлює відповідні обставини справи, також обирає та аналізує норми права для того, щоб ухвалити відповідне рішення у кримінальному провадженні, адже такі дії є складником його діяльності. Таким чином, сам процес ухвалення рішення поділяють на певні етапи:

1) збирання й оцінювання інформації, яка є підставою для ухвалення слідчим певного рішення у кримінальній справі;

2) безпосереднє аналізування наявної у слідчого інформації та вибір рішення в конкретній ситуації.

Зокрема, ці етапи становлять діяльність слідчого. Проте серед науковців виникають розбіжності з приводу «слідчої діяльності». Так, В.В. Васишин доходить висновку, що «слідчу діяльність слід розуміти як врегульовану нормами права діяльність слідчого, що становить систему дій та операцій, спрямовану на розслідування та розкриття злочинів, припинення злочинних дій» [4, с. 70].

Н.З. Рогатинська слушно зазначає, що «слідча діяльність ґрунтується на нормах кримінально-процесуального законодавства. Отже, для слідчого його робота перебуває в межах правової імперативності» [5, с. 104].

Крім цього, А.М. Столяренко визначає певні особливості слідчої діяльності: повноваження слідчого мають обов'язковий характер, його діяльність є дещо екстремальною, а дії й ухвалення рішення слідчим несуть процесуальну самостійність та високу персональну відповідальність відповідно до чинного законодавства [6, с. 426–427].

Характеризуючи діяльність слідчого, варто проаналізувати статистичні дані щодо практичної діяльності слідчих органів за останні роки.

Зокрема, упродовж 2018 р. слідчими органів Національної поліції розслідувалося 2 056 844 кримінальних проваджень, з них закінчено третину проваджень (731 862). До суду було скеровано 125 504 обвинувальних акти. Про значне навантаження на слідчих поліції та процесуальних керівників свідчить залишок кримінальних проваджень станом на 1 січня 2019 р. – понад 1 000 000, із них більше ніж у 5 500 проваджень особам було повідомлено про підозру [7].

Аналізуючи 2020 р., попри складну економічну ситуацію, у країні знизився загальний рівень злочинності на 17%.

Всього у 2020 р. Національна поліція України отримала понад 10 000 000 викликів, за підсумками яких було зареєстровано 335 000 кримінальних порушень.

За підсумками розслідувань 2020 р. Національна поліція України спрямувала до українських судів 92 000 обвинувальних актів, які стосуються 93 000 людей.

Про цю ж тенденцію може свідчити і той факт, що кількість зареєстрованих у 2020 р. злочинів невеликої тяжкості становила 98 283, що менше, ніж у попередні 6 років. Водночас із числа облікованих таких злочинів лише у 30 038 випадках (що становить всього 30,6%) конкретним особам було повідомлено про підозру, ще менше – лише 27 924 обвинувальних акти (або 28,4%) із них, було направлено до суду. До речі, і в цій нескладній для розслідування категорії злочинів упродовж минулого року було закрито теж величезну кількість кримінальних проваджень – 140 748, тобто більше, ніж їх було обліковано, переважну більшість із яких – 140 665, було закрито за пп. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України, а за абз. 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України – 71 провадження, тобто фактично нерозкритих злочинів – 12.

Таким чином, підбиваючи підсумки результативності діяльності органів досудового розслідування і прокуратури за минулий рік, можна сказати, що ними було закрито саме за реабілітуючими підставами величезну кількість кримінальних проваджень: 140 665 злочинів невеликої тяжкості, 16 597 – середньої тяжкості, 19 203 тяж-

ких злочини, 119 801 особливо тяжкий злочин, а всього 296 266 кримінальних правопорушень.

За статистичними даними ми можемо простежити як кількісну, так і якісну сторони роботи слідчих підрозділів органів Національної поліції. На негативні наслідки роботи слідчих нам вказують такі чинники: наявність виявлених раніше необлікованих кримінальних правопорушень; значна кількість скасованих постанов про закриття кримінальних проваджень; наявність винесених прокурором постанов про відновлення досудового розслідування; скарги на дії чи бездіяльність слідчих тощо.

Висновки. Отже, аналізуючи національне законодавство, статистичні дані та практичну діяльність слідчих, варто зауважити, що основна робота з розслідування кримінальних правопорушень покладається саме на слідчі підрозділи. На не досить високий рівень ефективності проведення досудових розслідувань вказує саме недосконалість правового регулювання діяльності слідчих, надмірне навантаження та неукomплектованість слідчих підрозділів. Варто звернути увагу і на те, що в кожного слідчого у рік перебуває в роботі по 200–300 кримінальних справ, що свідчить про повільне та не надто ефективне здійснення розслідування злочинних правопорушень.

Характеризуючи діяльність слідчих, варто зазначити, що вона багато в чому залежить від чинників організаційного характеру, від умов праці, а також від відомчої належності. Нормативно-правова база повинна наділяти слідчих не лише правами та обов'язками щодо здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, а й відповідними правовими гарантіями забезпечення їхньої діяльності, які залежать від системи нормативно-правових умов і засобів, що гарантують можливість безперешкодної практичної реалізації слідчим своїх повноважень відповідно до вимог закону.

Таким чином, поняття правового статусу слідчого є ширшим і, крім процесуальних прав та обов'язків слідчого з провадження кримінальних справ, включає в себе порядок призначення та звільнення з посади, просування по службі, матеріальне і соціально-побутове забезпечення тощо. Тому необхідно розмежовувати та чітко визначити як правовий, так і процесуальний статус слідчого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.11.2021 р.).
2. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 липня 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 16.11.2021 р.).
3. Дрозд В.Г., Пономаренко А.В., Абламський С.Є. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.
4. Василюшин В.В. Вплив організаційних та індивідуальних особливостей діяльності працівників слідчих підрозділів ОВС на форми організації праці. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). Ч. 2. Книга 2. 222 с.
5. Рогатинська Н.З. Слідча етика: постановка та дослідження проблеми в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. Т. 3. С. 103–106.
6. Столяренко А.М. Прикладная юридическая психология. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. С. 426–427.
7. Узагальнені статистичні та аналітичні дані про діяльність органів прокуратури у 2018 р. (відповідно до ст. 6 Закону України «Про прокуратуру»). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&_t=rec&id=248318 (дата звернення: 17.11.2021 р.).
8. Канфуї І.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого як характеристика його місця та ролі на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Том 4. С. 93.